

VŠICHNI JSME HERCI!

1. STUPEŇ ZŠ

Anotace

Text nabízí metodologický úvod a následně tematickou lekci koncipovanou pro práci s jazykově heterogenní školní třídou prvního stupně. Lekce přivádí žáky prostřednictvím různých jednoduchých, jasně pochopitelných her a aktivit k seznámení se s profesí herce: přináší „rezervoár“ jednoduchých her a společných aktivit, kterých se po seznámení s metodikou oboru může ujmout každý zapálený pedagog, nehledě na své předchozí zkušenosti s dramatickou, divadelní výchovou.

Popsané aktivity fungují ve formě samostatné lekce. Některé hry lze ovšem dobře využít i samostatně, pro společnou aktivizaci, „vybití energie“, uvolnění napětí, či naopak větší koncentraci žáků ve třídě.

Klíčová slova:

dramatická výchova; divadlo; hlas; pohyb; dramatická hra; herní jednání; jevištní jednání; herectví; commedia dell'arte; tvůrčí aktivity pro žáky; integrace dětí s OMJ; hra; spolupráce; pohybová komunikace

VŠICHNI JSME HERCI!

Cíl: Seznámení se s profesí herec/herečka v divadelním prostředí.

Vybrané učivo: základní předpoklady dramatického jednání, proces dramatické a inscenační tvorby, recepce a reflexe dramatického umění

Pomůcky: obrázky (fotografie) herců a hereček v různých časových obdobích (viz příloha), aparatura pro puštění hudby, hudební podklad nebo rytmické nástroje (bubínek, tamburína, dřívka...), papír formátu A6, fixy na psaní

A) Bába v medu (v oleji) – honička

Honička probíhá dle běžných pravidel, tedy jeden hráč má babu a snaží se jí co nejrychleji zbavit tím, že ji dotekem předá jinému hráči. Učitel ale může do hry zasáhnout tak, že po jeho signálu (tlesknutí, úder dřívky, bubínku...) se celá místnost, ve které se hra odehrává, zaplní medem (olejem). V něm už platí zcela jiná pravidla pohybu, a tak již není možné běhat. Hráči se pohybují velmi zpomaleným tempem a stále se předává baba. Není dovoleno zrychlovat. Místnost se vypustí až ve chvíli, kdy učitel opět použije zvukový signál.

Princip hry je nejlépe žákům předvést osobně – fyzicky, a hru velmi rychle pochopí. Pokud by bylo vaším záměrem podrobněji popsat princip hry a případně ji využít k obohacení slovní zásoby (výrazy jako *pomalů – rychle / povil'no – švidko, chodit – běhat / chodyty – bihaty* atp.).

B) Kdo je herec? – Seznámení s námětem dnešní hodiny

Společně s žáky sedíme v kruhu a učitel má připraveno několik obrázků či fotografií, na kterých jsou zobrazeni herci a herečky v různých časových obdobích (od antiky po současnost). Výběr obrázků, především těch současných, může být podřízen aktuálním módním „trendům“ mezi žáky (populární herec či herečka mladé generace). Společně s žáky učitel pátrá po klíčovém slovu a námětu dnešní lekce: „herec“. Každá fotografie má na své zadní straně napsanou správnou odpověď v češtině, příp. i v mateřském jazyce daného žáka, aby bylo klíčové slovo i viditelné. Nyní jsme objevili naše téma a zjišťujeme například: Co takový herec vlastně dělá? Kde se s hercem, herečkou můžeme potkat? Znáte nějakého herce, herečku? (herec – ukrajinsky: aktor)

Žákům s OMJ je možné zprostředkovat smysl hry pomocí kartiček znázorňujících její jednotlivé fáze a pomalým výkladem učitele, pomocí dvojjazyčného asistenta, předem připraveného popisu hry přeloženého do mateřského jazyka žáka, českého popisu, který si žák sám přeloží pomocí online překladače. Lze také využít spolupráce s žáky ze stejného jazykového prostředí, kteří mluví česky.

C) Jaké schopnosti a dovednosti musí herec ovládat? – Živé sochy na základě otázky

Na zmíněných fotografiích jsou herci a herečky zachyceni v rozličných aktivitách, čehož hned využijeme s otázkou: „Co takový herec nebo herečka musí umět, když hraje v divadle? Co by měl (měla) ovládat?“ Klíčové otázky můžete napsat na kartičky nebo flipchart, aby je žáci s OMJ nejen viděli, ale také slyšeli a mohli si je zadat do překladače. Žáci se mohou inspirovat obrázky nebo svými vlastními zážitky či zkušenostmi. Necháme všem chvíli na rozmyšlenou a kdo z žáků bude mít nápad, tak nám jej neřekne nahlas, ale zkusí předvést pomocí tzv. živé sochy¹. Uvolníme vnitřní prostor kroužku. Kdokoliv bude mít nápad, půjde se postavit do středu kruhu a zachytí danou aktivitu do živé sochy. Percepčním úkolem ostatních (diváků) bude rozpoznat, o jakou aktivitu se jedná, a pojmenovat ji. Jakmile se nám to podaří, vyzveme žáky, aby si také každý zkusil vymyslet svou vlastní sochu v činnosti, kterou jsme před chvílí rozpoznali. Tím si ověříme, že všichni žáci aktivitu poznali, a především pochopili, dokázali ji přetavit ve svou vlastní.

D) Návštěva v herecké šatně**1) Obličejová zrcadla – cvičení na uvolnění mimických svalů**

Učitel motivuje do další části práce: „Pro herce je také ale velmi důležitá mluva a hlas. Tělo je hercův hlavní nástroj a musí o něj pečovat, proto si nyní projdeme malým hereckým tréninkem, abychom si některé dovednosti vyzkoušeli a připravili se na herecký výkon.“ Žáky rozdělíme do dvojic, necháme je posadit se naproti sobě. Jeden z dvojice se stává zrcadlem, ale pouze jeho obličej, a druhý musí opakovat vše, co mu ukáže jeho vzor. Ve dvojici se následně role vymění. Nejde o to „zvítězit“ nad svým zrcadlem nebo vzorem, ale naopak, aby vše vypadalo jako jedna „bytosť“. Vzor dělá různé obličejové grimasy, díky nimž dojde k protažení a uvolnění mimických svalů. Na konci aktivity se opět postavíme s žáky do kroužku a vyzveme každého zvlášt', aby ukázal svůj „nejlepší“ obličej: všichni společně se jej můžeme pokusit zopakovat.

2) Hlasový teploměr – hlasová rozcvička

Ruka učitele slouží jako ukazatel intenzity hlasu. Žáci na začátku aktivity provedou hluboký nádech. Dáváme pozor, aby se nezvedala ramena a vzduch šel správně do oblasti břicha. S výdechem otevřeme pusku a na libovolném tónu, tak jak je každému příjemné, vyslovíme slabiku „já“, kterou držíme, než nám dojde dech. Ruka učitele – ukazatel – má dva směry, jimiž může určovat práci s hlasem. Nahoru – zvyšují hlasitost; dolů – snižují hlasitost. Postačí nám jen tyto dva hlavní směry, při jejich střídání můžeme využít více variant – pomalé zesilování, zeslabování, rychlé střídání, nabíhající či postupně klesající, hlasové vlnky apod.

¹ Živé sochy jsou jednou z technik, která se běžně v dramatické, divadelní výchově využívá. Jejím principem je zachycení čehokoliv (člověka, nálady nebo emoce, předmětu, později klidně i abstraktních věcí) pomocí svého vlastního těla v pevné, zastavené pozici štronzo „jako socha“. Sochy se mohou tvořit samostatně nebo i ve větších sousoších.

3) Měňavka – pohybová rozcvička

„Máme rozehřátý hlas a protažené mimické svaly. Ted' musíme ještě protáhnout celé tělo. Někdy totiž herce čeká náročný souboj nebo taneční výkon a na ten se musí připravit.“ Necháme žáky rozmístit se po prostoru. Herec musí být schopný zahrát, představovat různé věci. Učitel zadává nejrůznější postavy, zvířata, počasí a další podmínky, které se žáci snaží znázornit pomocí vlastního těla. Sám se aktivně účastní. Inspirací mohou být nápady samotných žáků.

4) Volná improvizace v prostoru na hudbu – Co se všechno v šatně může dít?

Společně s žáky pomocí rychlého brainstormingu zopakujeme všechny aktivity, které jsme si společně v herecké šatně vyzkoušeli. Případně ještě můžeme cokoliiv doplnit, abychom měli větší zásobu aktivit. Když máme zopakováno, žáci se opět vrátí do prostoru, každý funguje sám za sebe. Ve spolupráci s hudbou a jejím rytmem² necháváme žáky, aby si vyzkoušeli všechny možné aktivity, které jsme měli možnost poznat a pojmenovat bez použití slov. Jedná se o volnou improvizaci v prostoru, učitel ji může doplňovat komentářem toho, co právě vidí. Může také připomenout práci s detailem a přesností jednotlivých úkonů.

Po čase učitel upozorní, že jakmile hudba přestane hrát, musí se žáci okamžitě zastavit, udělají ze sebe živou sochu pomocí štronza. Jakákoliv socha by měla být jasně čitelná a žáci by měli konkrétně vědět, čemu se právě věnují. To si ověříme tak, že během zastavení se některých soch dotkneme a zeptáme se, jaké aktivitě se věnují. Zastavení provedeme více, abychom mohli postupně „vyzpovídat“ všechny žáky. (Socho, co zrovna děláš? – ukrajinsky: Statuja, ščo ty robiš?) Jednotlivé činnosti učitel společně s žáky zapíše na velký kus papíru, aby byl k dispozici pro následující aktivitu. Opět zde máme prostor si ověřit, že žáci znají a rozumějí všem řečeným a ukázaným činnostem. Jestliže některý z žáků zapomene, může hned spojit slovo s akcí a ukázat činnost opět v soše.

² Hudební složka může být učitelem vytvářena živě na hudební nebo rytmické nástroje, případně můžeme zvolit reprodukovanou skladbu. Možno využít například tuto skladbu: <https://youtu.be/mML2fPec7xU>

E) Příprava herce na vystoupení a vystoupení před divákem – řízená příběhová improvizace

Žáky rozdělíme do dvou skupin, jedna se jde posadit a utvoří diváckou skupinu. Druhá skupina zůstává na „jevišti“. Úkolem divácké skupiny je bedlivě pozorovat, co se všechno odehraje na jevišti. Herecká skupina bude pokračovat podobným způsobem jako v minulém cvičení, pouze s tím rozdílem, že tentokrát učitel záměrně povede svým hlasem žáky krátkým příběhem. Učitelovo vyprávění by mělo postihnout tři základní části: příprava herce na vystoupení – herecký výstup před divákem – po vystoupení. Vyprávěním tohoto krátkého příběhu žáky motivuje a nechává je dle jejich vlastního uvážení improvizovat v nastolených situacích. Učitel využije ve svém vyprávění takové činnosti, které byly zmíněny v předchozím cvičení. Propojování jednotlivých činností nám tak vytváří již několik menších osobních příběhů a prožitků – každý žák má tak svůj vlastní, individuální příběh. Když se dostaneme k momentu hereckého výkonu před divákem, nechme žáky na místě vymyslet jakoukoliv větu, kterou ukončí celý průběh divadelní hry, v níž účinkují (ukrajinsky: skazaty ostanniy ryadok p'yesy). Pokud to atmosféra ve třídě mezi žáky dovoluje, mohou žáci promluvit jeden za druhým. Pokud vidíme, že se žáci s OMJ cítí ještě „nejistě“, mohou se domluvit na společné větě ve dvojici či skupince a říci ji najednou, společně. Věta nemusí být dlouhá, „herci“ by se ale měli pokusit promluvit na diváckou skupinu nahlas a srozumitelně. Divácká a herecká skupina se mezi sebou vzájemně vymění. Druhá skupina zažije stejný příběh, ale zážitek bude zcela odlišného charakteru.

F) Reflexe

Po úspěšných výkonech se s žáky opět posadíme do kroužku. Můžeme si společně znovu odpovědět na hlavní námět dnešní hodiny: Kdo to je herec? Co herec dělá? Co musí umět?... Společně zhodnotíme naši práci, budeme sdílet vlastní zážitky: Kdy jsem se jako herec cítil nejlépe? Co mě nejvíc bavilo? Co pro mě bylo nejtěžší? Co bych si chtěl jako herec příště zkusit?

DALŠÍ MOŽNÉ AKTIVITY DO VÝUKY PRO 1. STUPEŇ

Návštěva divadelního představení

Výuku ve škole je vhodné doplnit návštěvou divadelní budovy či jiné instituce, která nabízí divadelní produkci určenou pro dětského diváka. Divadlo nesděljuje pouze slovy, ale především **jednáním postav**, na základě tohoto jednání vzniká příběh, který sděluje. Dětský divák je schopný vstřebat vyprávěný příběh, aniž by musel rozumět každému slovu. Samotné představení je ovšem potřeba doplnit buď o seznamovací program (dílku před představením), nebo o reflektivní program po představení (dílka po představení). Právě díky těmto dílnám, plným nejrůznějších aktivit úzce souvisejících s příběhem, tématem a motivy inscenace, dochází nejen k většímu seznámení s divadlem, ale k prohlubování diskutování a přemýšlení nad celou inscenací a nabízí se zde i prostor pro žáky, aby si vyzkoušeli nebo poznali něco málo z divadelního řemesla. Návštěva divadla by měla tvořit běžnou součást výuky, i když se předmět Divadlo na základní škole nemusí vyučovat.

Všichni jsme herci!

Metodická podpora pro učitele dramatické,
divadelní výchovy na 1. stupni ZŠ při práci
s žáky s neznalostí či malou znalostí českého jazyka

Autor:

MgA. Matyáš Hauser

Vyrobil Národní pedagogický institut České republiky

2022

www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky

